

Recension av *A Grammar of Elfdalian* av Yair Sapir och Olof Lundgren

Av Piotr Garbacz

Abstract

This review critically examines *A Grammar of Elfdalian* (Sapir & Lundgren 2024), the first comprehensive grammatical description of Elfdalian/Övdalian in English. While the volume is ambitious in scope, covering phonology, morphology, syntax, lexicon, and historical background, it raises significant methodological and theoretical concerns. Although the work's potential value is acknowledged, its empirical basis is unclear due to a lack of explicit source references, un-glossed examples, and an indistinct separation between attested and reconstructed data. The authors' decision to describe "Late Classical Elfdalian" (LCE), a partly reconstructed variety, results in a blurred distinction between a scientific grammar of a historical language stage and a prescriptive grammar of a revitalised language form. The review further discusses the book's selective treatment of linguistic variation and especially its insufficient engagement with previous research on the subject. Although the morphological description is detailed and informative, the syntactic analysis is comparatively superficial and methodologically inconsistent. The review concludes that *A Grammar of Elfdalian* represents an important but flawed contribution: it provides extensive data and raises visibility for Övdalian studies internationally, yet its lack of transparency, inconsistent methodology, and limited scholarly contextualisation prevent it from functioning as a reliable scientific reference grammar.

Keywords: *Elfdalian, Övdalian, grammar, morphology, syntax, language revitalisation, dialectology, methodological criticism.*

Inledning

Yair Sapir och Olof Lundgrens *A Grammar of Elfdalian* utgör det första försöket hittills att beskriva älvdalskans struktur på engelska i form av en klassisk grammatik. Omfattande (380 sidor) och utgiven på ett internationellt,

Piotr Garbacz, Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Universitetet i Oslo. – Department of Linguistics and Scandinavian Studies, University of Oslo. <https://orcid.org/0000-0001-6622-0370>. piotr.garbacz@iln.uio.no

Garbacz, Piotr, 2026: Recension av *A Grammar of Elfdalian* av Yair Sapir och Olof Lundgren. I: *Svenska landsmål och svenskt folkliv* 2024–25 (147–148), s. 229–243. – Garbacz, Piotr, 2026: Review of *A Grammar of Elfdalian* by Yair Sapir and Olof Lundgren. In: *Swedish Dialects and Folk Traditions* 2024–25 (147–148), pp. 229–243. – DOI: <https://doi.org/10.69824/svln.147.54721>

Denna artikel publiceras under villkoren i Creative Commons-licensen CC BY 4.0, som tillåter användning, spridning och reproduktion i vilket medium som helst, förutsatt att originalverket är korrekt citerat. – This article is published under the conditions given in the Creative Commons license CC BY 4.0, which allow use, distribution and reproduction in any medium, provided that the original work is cited correctly.

Bokrecension. Denna artikel har inte genomgått dubbelblind referentgranskning. – Book review. This article has not undergone peer review.

© 2026 författaren. – © 2026 the author.

erkänt förlag kan boken tänkas komma att bli ett referensverk för alla de som forskar på älvdalska (liksom de andra Ovansiljanmålen eller nordiska dialekter), såväl i Sverige och Norden som i världen. *A Grammar of Elfdalian* spänner över fonologi, morfologi, syntax, lexikon och ordbildning och har dessutom en historisk bakgrund där det ställs upp hypoteser om älvdalskans ursprung. Morfologidelen är den mest omfattande (244 sidor, vilket är nästan två tredjedelar). Också flera textprover av älvdalska ingår i boken.¹ *A Grammar of Elfdalian* vänder sig till lingvister, språkplanerare, inlärare av älvdalska och språkintresserade i allmänhet och har som ett av sina mål att »serve as a useful tool in the efforts to strengthen Elfdalian through revitalisation and instruction» (Sapir & Lundgren 2024 s. 18). Det ska vara ett deskriptivt arbete över det som benämns *Late Classical Elfdalian* (förkortat LCE) – en delvis belagd och delvis historiskt rekonstruerad, konservativ variant av älvdalskan som författarna beskriver som »the predominant language used in the parish of Övdaln in Dalarna, Sweden by people born before 1900, as well as one of its modern varieties, ‘Revitalised LCE’». Beslutet att beskriva just LCE (och inte exempelvis den älvdalska som talas av äldre personer som lever idag) motiveras på följande sätt:

The decision to compile a book about the late classical form of Elfdalian was taken partially due to the fact that a major part of the efforts to revitalise Elfdalian since the 1980s have had LCE, also mentioned as *regelbunden* or *vårdad älvdalska* ‘regular’ or ‘preserved, cultivated Elfdalian’, as a role model, and this is the language form that the Elfdalian Language Association seeks to preserve. For those working with Elfdalian language revitalisation, it is often considered the ‘genuine’ and ‘complete’ Elfdalian language system, owing to the decline of the language since about 1900.

A Grammar of Elfdalian innehåller en mängd språkliga exempel, många av dem mycket intressanta då de belägger hittills okända syntaktiska fenomen i älvdalska, t.ex. negationen *itjä* i en satsintern position (Sapir & Lundgren 2024 s. 284), OV-ordföljd med ett nominalfrasobjekt (s. 132) och exempel på att det egentliga subjektet i en huvudsats placeras i den kanoniska subjekt-positionen, så kallat *HiPos* (s. 311).² Också beskrivningen av den nuvarande sociolingvistiska situationen i Älvdalen och revitaliseringsarbetet i kapitel 1 förtjänar ros.

¹ Jag tackar redaktörerna för mycket givande kommentarer på en tidigare version av texten samt deltagarna i forskargruppen Den strukturelle utviklingen av nordiske dialekter ved Universitetet i Oslo) för flera diskussioner om bokens innehåll och speciellt Adam Horn af Åminne för hans mycket värdefulla och ytterst noggranna kommentarer samt Emilija Tribicka för hennes väldigt goda synpunkter på recensionens övergripande struktur.

² Benämningen *HiPos* upplöses som *Higher Subject Position in Expletive Constructions*.

Bokens vetenskapliga bas

Att ge ut ett viktigt arbete, ett potentiellt referensverk om älvdalska, innebär ett stort ansvar. Tyvärr lever boken inte upp till det ansvaret. Bristerna i metod, transparens och vetenskaplig förankring framstår som särskilt problematiska. Det är svårt att avgöra vad det är i boken som bygger på autentiska data från ett äldre Älvdalsmål och vad som bygger på rekonstruktioner (samt hur rekonstruktionsmetoden eventuellt har sett ut). Detta skapar en dubbelhet mellan en vetenskaplig grammatik över ett faktiskt språk som en gång existerat och en preskriptiv grammatik över revitaliserad älvdalska som man önskar att den ska vara. Forskare som inte har tillgång till en annan beskrivning av älvdalska än denna bör således iaktta varsamhet i mötet med boken, speciellt när det gäller att konkludera något om dagens älvdalska utifrån den. Men boken är inte någon framställning av så kallad klassisk älvdalska heller, det vill säga det Älvdalsmål som var vanligt i Älvdalen för omkring 100–150 år sedan, men som inte längre talas av någon, just på grund av att man blandat det gamla materialet med det nya, rekonstruerade materialet. Därmed försöker författarna beskriva två distinkta varieteter av älvdalska samtidigt som boken verkar vara avsedd för två olika målgrupper: å ena sidan språkforskare och å andra sidan vuxna inlärare av älvdalska.

Beteckandet av LCE som *regelbunden* eller *vårdad älvdalska* är problematiskt och borde ha diskuterats: begreppet »vårdad älvdalska» är klart värderande och bakom påståendet tycks ligga en outtalad föreställning om att äldre språkstadier är mer värdefulla än de nuvarande. Att denna föreställning inte bemöts kritiskt i boken förbryllar. Dagens älvdalska är inte heller mindre eller mer regelbunden än den var för 150 år sedan, men dess språkregler idag är klart olika de gamla språkreglerna samtidigt som dagens älvdalska uppvisar en mycket större variation inom talargemenskapen. Att ge en beskrivning av ett äldre språkstadium kan naturligtvis vara väldigt värdefullt. Men i så fall bör en sådan beskrivning vara baserad på det gamla material som föreligger i form av inspelningar, texter och annat material. Sapir och Lundgren (2024) gör istället något annat: de utgår ifrån språkbeskrivningen som finns i den första avhandlingen om älvdalska (Levander 1909) samt ifrån en preskriptiv grammatik som utarbetats med syftet att fungera som lärobok (Åkerberg 2012) och kompletterar med den kunskap de besitter själva. Det gamla materialet, samlat av älvdalsktalare födda mellan mitten av 1800-talet och mitten av 1900-talet, och det nya material som har tillkommit under de senaste decenniernas revitaliseringsprocess kombineras till ett dataunderlag.³

³ Bokens »Sources for quotes» (s. 361) innehåller antecknade och inspelade berättelser på älvdalska av L1-talare födda på 1800-talet (bl.a. Frost Anders dagbok utgiven i Andersson et al. 2017), material från OÖD (Levander & Björklund 1961–2022), Steenslands (2021) älvdalska ordbok och Gunnar Nyströms ordlappssamling. Därtill finns romaner skrivna på älvdalska av L1-talare före revitaliseringsperioden (Larsson 1985) och under den (Göteesson 2020), romaner på älvdalska skrivna av L2-talare (Rehnström 2021), översättningar (Carroll 2022, Saint-Exupéry 2007, Steensland 2017) samt normativt-preskriptiva verk som Åkerbergs (2012) grammatik. Ett

I förordet till boken, »Preface», redovisar författarna ett annat uppseende-väckande val som de har gjort, nämligen att de som regel inte använder sig av referenser, utom i två av bokens 14 kapitel:

With the exceptions of Chapter 1 ('Introduction') and Chapter 12 ('Clause structure and word order'), no references are provided in the text. Rather, a complete source list is furnished in 'Sources for quotes', as well as in the 'Sources for grammars and dictionaries', at the back of the book.

I själva verket finns emellertid referenser endast i kapitel 1, »Introduction». Boken förtiger därmed mycket av den forskning om älvdalska som har gjorts de senaste decennierna, något som inte är värdigt ett verk som har ambitionen att vara vetenskapligt. Därmed möter boken inte kraven på en vetenskaplig publikation som ska kännetecknas av verifierbarhet. Förfarandet kastar tyvärr en skugga inte bara över författarna utan också över bokens redaktörer och över förlaget.

A Grammar of Elfdalian innehåller heller inga uppgifter om varifrån något av dess exempel kommer. Istället hänvisas läsaren till »Sources for quotes» (se fotnot 3 ovan), där det – som sagt – finns en metodologiskt påfallande blandning av källor. Vidare är exemplen varken numrerade eller glossade, de är bara översatta till idiomatisk engelska. Visserligen ges det ibland ordgranna översättningar till engelska, men dessa är oftast till föga hjälp. Ett illustrativt exempel ges nedan (efter Sapir & Lundgren 2024 s. 74):

- (1) *Jär byddjer eð kallär*
(Some) men.PL.DEF live here (lit. 'Here it lives (the) men').

Exemplet borde både ha glossats och översatts, för att den läsare som inte kan älvdalska ska få en chans att se dess språkstruktur, såsom i (2) nedan:

- (2) *Jär byddjer eð kallär*
here live.SG it men.DEF
'There live (some) men here.'

Den betydande variationen i älvdalska är ett annat tema som boken inte tar upp i tillräckligt hög grad, möjligen för att man vill framställa älvdalska som ett tämligen enhetligt språkssystem. Samma val gjordes för övrigt av Bengt Åkerberg i hans grammatik som beskriver en varietet av älvdalska talad i byn Loka (Åkerberg 2012 s. 23 f.). Författarna av *A Grammar of Elfdalian* har valt att följa Åkerberg (2012) hellre än Levander (1909), något som sägs explicit i fallet med fonologi: »In cases where there is disagreement between

talande exempel är att även två läroböcker som Sapir är medförfattare till (Nyström & Sapir 2015, 2018) ingår i bokens källunderlag.

Levander and Åkerberg and Nyström, which are often due to regional variation in phonological terms, we usually follow Åkerberg and Nyström.» (Sapir & Lundgren 2024 s. 319). Men så gör man också, utan att det nämns, i hela morfologidelen som ser ut att vara tungt baserad på Åkerbergs (2012) framställning av morfologi. Syntaxdelen tar inte alls hänsyn till den geografiska variationen (inte heller till den generationsbundna eller den individuella), vilket dock ska ses mot bakgrund av att geografisk variation inom syntaxen inte är kartlagd för Älvdalsmålet i någon större utsträckning ännu.

Namnet på Älvdalsmålet

Kärt barn har många namn. Språket författarna beskriver kallas *Älvdalsmål* i traditionell svensk dialektologi och numera ofta *älvdalska*, speciellt som strävanden för att få varieteten erkänd som minoritets- eller landsdelsspråk har intensifierats. Den lokala termen är *dalska* (på några Ovansiljanmål kallas det egna målet liksom övriga Ovansiljanmål för just *dalska*), *övdalsk* eller *övkallmqleð*. På engelska har en av förf. (Yair Sapir) i linje med några andra lingvister, t.ex. Östen Dahl, förespråkat termen *Elfdalian* (baserad på en äldre stavning, *Elfdalen*, av den svenskspråkiga exonymen *Älvdalen*) medan andra (som bl.a. Henrik Rosenkvist, Peter Svenonius och undertecknad) har valt termen *Övdalian* för att undvika oönskade associationer till fantasytermen *Elf* ‘alv’ och J. R. R. Tolkiens konstruerade alviska språk som på engelska heter *Elvish languages*. Att välja exonymen *Elfdalian* står i stark kontrast till de principer för namn som författarna annars tillämpar: man använder nästan uteslutande endonymer i boken – inklusive ortnamn som bara ges i älvdalsk form, vilket gör att den som inte vet att *Tjyörtjbynn* betecknar samma ort som *Älvdalen* eller att *East Dal River* motsvarar det svenska *Österdalälven* kan få problem med att förstå vilka platser som åsyftas i boken. Detta val är i hög grad ideologiskt och kan ses som ett försök att exotisera älvdalskan istället för att sätta den i sin riktiga kontext (varom mer nedan).

På tal om kontextualiseringen nämns de övriga sex Ovansiljanmålen – älvdalskans närmaste släktingar – knappt alls i boken. Bara Moramålet, Våmhusmålet och Orsamålet nämns väldigt kort medan Oremålet, Sollerömmålet och Venjansmålet saknas helt. För en internationell läsare kan det därför te sig som om älvdalskan är en språk i Dalarna när den i själva verket är ett av flera Ovansiljanmål. Kontrasten mellan Älvdalsmålet och de övriga Ovansiljanmålen syns också i vilka termer författarna väljer: *Elfdalian* används om Älvdalsmålet, men *Moramål* och *Orsamål* om respektive Moramålet och Orsamålet. Det bidrar till att understryka den förmenta oppositionen mellan älvdalskan som språk och övriga Ovansiljanmål som dialekter. Älvdalska betecknades av Noreen (1881 s. 7) som »den i allo intressantaste och forntrog-naste formen av dalmålet», men bilden är mer nyanserad idag: till exempel ser Orsamål och Våmhusmål ut att i högre grad än Älvdalsmål bevara rester

av det gamla kasussystemet (Jacobsen 2024), ackusativa former är bevarade i högre grad i Oremålet, Orsamålet och Våmhusmålet än i Älvdalsmålet (Ringmar & Olander 2020) och några syntaktiska fenomen som fram till nyligen bara var kända från Älvdalen (t.ex. dubbla subjekt) visar sig förekomma på andra håll i Ovansiljan (Garbacz et al. 2025 s. ###, medan vissa arkaiska drag som exempelvis transitiva expletiver finns i flera Ovansiljanmål men inte i älvdalska (Garbacz 2019).

Älvdalskans uppkomst och status idag

I kapitlet »Introduction», skrivet av Yair Sapir, diskuteras det påstådda samiska inflytandet på älvdalskan, och en hypotes om älvdalskans uppkomst ställs också upp. Förslaget om det samiska inflytandet på älvdalska (Sapir & Lundgren 2024 s. 6 fotnot 9) är dock spekulativt och saknar tillräckligt starka bevis för att kunna försvaras. Den påstådda starka samiska inverkan på skandinavisk morfologi har förövrigt nyligen ifrågasatts av Hans-Olav Enger (2023) som påpekar osannolikheten i att ett eventuellt substrat huvudsakligen skulle vara synligt i strukturella (morfologiska) drag, men knappt alls i ordförrådet. Trots att det framhålls att ett samiskt substrat syns i älvdalskan på olika nivåer (bl.a. satsinitial negation, diftongering, inkorporering av adjektiv i substantiv, utvidgad användning av bestämdhet och närvaro av ett separat verb för att prata Ovansiljanmål, *dalska*) så ges inga handfasta argument för dessa påståenden. Det är vidare osannolikt att älvdalska referentiella nollsubjekt skulle bero på samiskt inflytande (flera västgermanska varieteter har utvecklat sekundära referentiella nollsubjekt, se Rosenkvist 2018, utan att man kan anta något samiskt substrat).

I samma kapitel ges också en ny periodisering av älvdalska där varieteten delas in i klassisk älvdalska (mellan 1500-talet och 1899) och modern älvdalska (från 1900 och framöver). Författarnas periodisering skiljer sig från tidigare förslag (Sapir & Lundgren 2024 s. 17 f.):

In contrast to Garbacz (2010), the current periodisation contains no transition period between Classical and Modern Elfdalian, and c. 1900 is considered a crucial watershed between the two latter periods: the former is embodied by a relatively stable language system in a predominantly monolingual speech community, whereas the latter is embodied by a language system undergoing constant, gradual and considerable changes in an ever more bilingual speech community where Swedish rather swiftly becomes the predominant language at the cost of Elfdalian (see, further, Section 1.3.4.8).

Medan Garbacz (2010) periodisering stödjer sig på Helganders (1996) grundliga beskrivning av de sociala förhållanden i Älvdalen och hela Övre Dalarna, ger Sapir & Lundgren inga övertygande argument för den periodisering av

älvdalska som de föreslår. Speciellt förvånande är längden på den så kallade klassiska perioden (nästan 500 år) och det faktum att perioden efter 1900 inte har delats in i flera delperioder. Påståendet om att hela den klassiska perioden karakteriseras av »a relatively stable language system» (Sapir & Lundgren 2024 s. 17) kan dessutom bestridas: Älvdalsmålet har förändrats kontinuerligt sedan 1600-talet då det först möter i en längre text (Prytz 1622) liksom under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet; både Levander (1928) och Åkerberg (1957) visar på pågående förändringar hos talare som var födda under den senare delen av 1800-talet och senare.

Däremot förtjänar problematiseringen av den aktuella sociolingvistiska situationen i Älvdalen (Sapir & Lundgren 2024 s. 2 f., 35 ff.) ros. Författarna belyser det viktiga förhållandet att den älvdalska som talas idag huvudsakligen är den moderna älvdalskan, men att det också finns språkmedvetna talare som i högre eller lägre grad har inkorporerat drag från äldre stadier av varieteten i sitt språk. De nämner vidare en generell tendens hos många talare att uppvisa betydlig påverkan från svenskan. Älvdalskans situation präglas därmed av en komplex spänning mellan pågående förändring och revitalisering. Mot denna bakgrund, poängterar Sapir & Lundgren (2024 s. 3, 35) klokt, kan det vara svårt att avgöra enligt vilka kriterier en person kan betraktas som en fullt kompetent älvdalsktalare och även att veta hur många talare det finns, då alla uppskattningar av antalet älvdalsktalare är grundade i talarnas egenrapportering.

Älvdalska: dialekt eller språk?

Frågan om huruvida Älvdalsmålet borde klassificeras som en svensk dialekt eller som ett separat nordiskt språk har debatterats mycket. En nyanserad och grundlig sammanfattning av debatten ges i Helgander 2016. Två av frågorna som dyker upp i sammanhanget är: (1) Vad är det som gör älvdalska till älvdalska? och (2) Hur mycket skiljer sig älvdalska från de övriga Ovan-siljanmålen och svenskan i allmänhet? Samma frågeställningar är aktuella i fallet med meänkieli och kvänska som språkligt sett båda kunde klassificeras som nordfinska dialekter, men som istället klassificeras som separata språk i Sverige (meänkieli) respektive Norge (kvänska). I fallet med kvänska har man i Norge valt klassificering som språk med stöd i en rapport författad av Kenneth Hyltenstam 2003 där det bland annat står att läsa: »Kvenskan kan betraktas som eget språk mot bakgrund av att kvenerna själva ger uttryck för att de uppfattar kvenska som ett eget språk» (Hyltenstam 2003 s. 62). Om man hade gått på samma linje när älvdalskans status debatteras borde också den betraktas som ett eget språk eftersom talarna av älvdalska uppfattar den som ett eget språk. Men samme Kenneth Hyltenstam (1999 s. 21, 33) har dock argumenterat för att Älvdalsmålet inte skulle få status som minoritets-språk i Sverige, för att mycket senare ändra sin uppfattning (Carling et al.

2021). Ett annat argument (än talarnas självbild) för att erkänna älvdalska som eget språk är strukturellt: man tar älvdalskans stora avstånd från svenska till intäkt för att det är ett separat språk. Det stämmer mycket väl för den äldre älvdalska som beskrivits i Levander (1909), men dagens älvdalska har språkligt sett närmat sig svenskan betydligt. Därför är också den av författarna åberopade (Sapir & Lundgren 2024, s. 8) undersökningen av avståndet mellan älvdalska, svenska och isländska med hjälp av den så kallade Swadesh-listan (Dahl 2005) nog tyvärr otillräcklig för att man ska kunna uttala sig säkert om avståndet mellan älvdalska och de övriga nordgermanska språken.

Också älvdalskans revitalisering och de problem den kan rymma borde ha ägnats plats i boken. Istället nämns revitaliseringsprojektet (och att dess mål är att återinföra LCE som standard) flera gånger utan att frågan problematiseras, som till exempel nedan (Sapir & Lundgren 2024, s. 33):

Since 2004, conscious Elfdalian language planning has been taking place, involving attempts to revitalise the language on the basis of LCE, as well as standardising it and developing its lexicon in order to respond to the needs of modern society.

Om inget annat får man vara medveten om att även en lyckad revitaliseringsprocess av älvdalska (med delar av den nuvarande språkliga variationen utelämnade från – i alla fall den skriftliga – standarden) kommer att resultera i att denna revitaliserade älvdalska blir ett annat språk än det LCE en gång var. En liknande situation har vi att göra med i fallet med modern vs. klassisk hebreiska.

Språkbeskrivningsdelen

I kapitlen 2–13 ger författarna en beskrivning av älvdalskans, närmare bestämt LCE:s, språkstruktur i fråga om ortografi, fonologi, morfologi, syntax, ordförråd och ordbildning. En generell anmärkning som jag vill göra här är att boken hade vunnit på att metodologiskt, definitionsmässigt och strukturellt ta utgångspunkt i en erkänd – men samtidigt tämligen teorineutral – beskrivning av ett nordiskt språk, exempelvis beskrivningen av svenska i SAG. Vad gäller syntaxdelen skulle även Ivars 2010 ha kunnat tjäna som en utgångspunkt. Som det är nu brottas författarna med strukturella problem – de olika delarna fonologi, morfologi och syntax hålls inte alltid isär och såväl syntaktiska som fonologiska spørsmål blandas in i morfologidelen. Kapitel 3 innehåller t.ex. en passage om utvidgad användning av bestämdhet och ett avsnitt om nominalfrasens struktur, medan två andra syntaktiska företeelser, referentiella nollsubjekt och negationsharmonin, behandlas i kapitel 5, »Pronouns». Sapir och Lundgren kunde också ha valt att utgå ifrån vedertagna definitioner, t.ex. av olika ordklasser eller olika syntaktiska fenomen: i nuläget saknas ibland definitioner av vissa ordklasser, exempelvis pronomen. När

det gäller syntaxen är definitionerna av både *kilkonstruktion* och *negations-harmoni* ofullständiga.

Att A *Grammar of Elfdalian* ger en omfattande beskrivning av älvdalskan på engelska är en stor fördel för alla internationella läsare. Totalt ägnas 308 sidor åt älvdalskans struktur. Fonologi- och ortografidelen (kap. 2) är på 25 sidor, morfologidelen (kap. 3–11) på 242 sidor (och därmed den mest omfattande delen av boken med en mängd information, kompletterad med 120 tabeller över diverse böjningsmönster), syntaxdelen (kap. 12) på endast 21 sidor och det samlande kapitlet »Lexicon, word formation and names» på 16 sidor. Författarnas ambition har varit att ge en heltäckande beskrivning av äldre älvdalska, LCE. Även om författarna gör en värdefull insats i att ge läsaren så mycket information som möjligt får man en känsla av att de delvis beskriver ett idealiserat språk, inte ett språk som en gång existerat.

Om vi bortser från det oklara källäget kan vi konstatera att fonologi- och ortografidelen innehåller en beskrivning av älvdalskans ljudsystem kompletterad med – i de allra flesta fall – översiktliga tabeller, och delvis också tar hänsyn till den viktiga regionala variationen). I avsnittet om ortografi kunde också Åkerbergs ortografi och Steenslands ortografi ha tagits upp (för att inte nämna Hjalmar Larssons försök att etablera en egen, inte helt konsekvent ortografi i *Kununds in kumb*, Larsson 1985). Ett av målen med den officiella älvdalska ortografin från 2005 var att differentiera älvdalska grafiskt från svenska (jfr Forsman 2012) och valet av den ortografiska normen var på sin tid inte ett okontroversiellt beslut: man valde en standard utarbetad av Älvdalska språkrådet (älvd. *Rådjärum*) framför exempelvis den som tillämpats av Åkerberg. Fonologi- och ortografikapitlet innehåller också små, men viktiga förseelser; till dessa hör bl.a. att ljudet [ʊ] i diftongerna (återgivna ortografiskt som ⟨uo⟩ och ⟨au⟩) konsekvent feltranskriberas som [ʏ].

Morfologidelen är i sig ett värdefullt bidrag. De längsta kapitlen är kap. 3, »Articles and nouns» (61 sidor) och kap. 7, »Verbs» (59 sidor). I kapitel 3 får läsaren veta att LCE har tre (produktiva) kasus, nominativ, dativ och ackusativ, samt att genitiven finns kvar i stelnade uttryck medan den nya vokativen kan användas i fråga om egennamn och ord som betecknar familjemedlemmar (Sapir & Lundgren 2024 s. 79). Detta stämmer för LCE (trots att vissa tecken på förändringar i kasussystemet kan observeras redan då), men inte för senare stadier av älvdalska. Det är vidare oklart om alla kasusformer verkligen är belagda eller om böjningarna tagits från ett annat arbete, t.ex. från Åkerberg (2012) som delvis vilar på författarens egen intuition. Många av formerna ser ut att vara av nordöstlig karaktär och därmed kan de inte utan vidare sägas vara representativa för hela älvdalskan.⁴ Om så är fallet borde det ha nämnts explicit. Till skillnad från sådana ordklasser som historiskt kunde kasus-böjas i älvdalska (substantiv, pronomen, adjektiv, artiklar och räkneord) och

⁴ Åkerberg (2012 s. 23 f.) skriver explicit att hans mål var att beskriva »[r]egelbunden älvdalska» från »centrala byar på östra sidan av älven norr om kyrkbyn».

som fram till idag har förlorat mycket av denna böjning, står verbböjningen i numerus och person fortfarande tämligen stark också i dagens älvdalska (Johannessen & Garbacz 2015 s. 26 ff.; Garbacz 2019 s. 207 f.). Författarna ägnar en del plats åt att beskriva verbsystemet, speciellt med hänsyn till tempusböjningen och olika verbböjningsklasser definierade just utifrån hur de böjs i tempus. Verben delas in i starka (avljud) och svaga (dentalpreteritum), medan kategorin oregelbundna verb spänner över både den förra och den senare gruppen: »Both weak and strong verbs include irregular verbs.» (Sapir & Lundgren 2024 s. 174). Kapitlet innehåller också en del information om hur verbkategorier som bl.a. tempus, modus och diates används i LCE. Vad gäller personkongruensens nämns t.ex. ett mycket intressant förhållande, nämligen att *s*-ändelsen föregår personändelsen i vissa verbklasser (Sapir & Lundgren 2024 s. 209 f.):⁵

Verbs belonging to the third and fifth classes in the present tense, first person plural and second person plural acquire an *-es* before the person endings, that is, *fyas* 'walk together' → *fygdesum.pst.1pl.dep, fygdesið.pst.2pl.dep*.

Vilka verb som tar direkt objekt i dativ (istället för akkusativ) behandlas mot slutet av kapitlet (s. 222 ff.) och i samband med det definieras direkta objekt i dativ av författarna som indirekta objekt (olikt t.ex. SAG 1 s. 182 där indirekt objekt definieras som »det första objektet i en konstruktion med två objekt»). I kapitlet om adverb och adverbial ägnas stort utrymme åt flera uppräknningar av adverb efter hur dessa bildats och efter betydelse och funktion. Också hur adverb används som adverbial får en del utrymme. Det intressanta negationsadverbet *itjá* 'icke' behandlas också i kapitlet. Det är känt för att bara förekomma i huvudsatser och endast satsinitialt eller i final extraposition: »*Itjá* occurs either initially or finally in the main clause» (s. 247). Författarna ger emellertid ett exempel (s. 284) som tyder på att adverbet också kan förekomma i en satsintern position.⁶

- (3) *An tokkeð itj fer låneð.*
han tackade icke för lånet
'Han tackade inte för lånet.'

I kapitlet om prepositioner fokuserar författarna på vilka prepositioner som styr vilka kasus, speciellt som LCE följer det germanska systemet där vissa

⁵ Förhållandet är oväntat, i alla fall om utgångspunkt tas i modern isländska där *s*-ändelsen följer personändelsen i en motsvarande verbform, t.ex. *fylgdumst*. Denna »oväntade» ordning mellan ändelserna är dock känd från flera ovarsiljanmål, t.ex. Soll. *vir árasum!* 'vi hörs.DEP.1.PL'.

⁶ Ytterligare exempel på satsinternt *itjá* 'icke' finns i Gunnar Nyströms ordsamling: *Fuork itj mig* 'tvinga inte mig' (Västermyckeläng, 2001), *Å fikk itj better* 'hon fick inte bättre' (Västermyckeläng, 1980), *Ig stq'nað itj dar ien ávtaim* 'jag stannade icke där en halvtimme' (Karlsarvet, 1964) – dessa tyder på att *itjá* har kunnat förekomma satsinternt.

prepositioner kan styra antingen dativ eller akkusativ beroende på om de betecknar befintlighet eller rörelse. Två intressanta uppgifter om prepositionen *min* 'med' ges (s. 286): (1) prepositionen som normalt styr dativ i LCE kan också styra akkusativ »when the object [dvs. prepositionens rektion, recensentens anmärkning] is something that is being transported or led, or something that a person is equipped with», vilket liknar den isländska prepositionen *með* 'med' och (2) prepositionen används som en ursprungsbetecknande preposition efter verbet *få*, något som förekommer i flera norska dialekter (Julien & Garbacz 2013). Också prepositionernas form, enkla och sammansatta prepositioner, omtalas i tillägg till en del uppgifter om användning av olika prepositioner i olika kontexter. I kapitlet om konjunktioner urskiljs tre kategorier av konjunktioner: »coordinating, correlative and subordinating » (s. 293). Detta är en äldre indelning som man kan invända emot, med tanke på att den leder till en mycket bred definition av ordklassen där också ord som *mjäst* 'mest' och *straiðest* 'snabbast' i meningarna som motsvarar svenskans »mest han kunde» och »snabbast han kunde» definieras som konjunktioner (s. 298). Det är heller inte så lyckat att kalla frågeord som kan inleda en bisats (och som tillhör ordklasserna adverb och pronomen) för konjunktioner. Detta är ett exempel på att form och funktion blandas i boken.

Syntaxdelen (kap. 12) är kort, 21 sidor, trots att älvdalskans syntax både kraftigt avviker från svenskans syntax och är väldokumenterad i Levander 1909 och i en hel rad nyare arbeten. Kapitlet ger därför ett rätt ytligt intryck. Ett av de mest påtagliga problemen i kapitlet är att författarna inte tydliggör vilken grammatisk modell de utgår ifrån. De använder visserligen satsschemat, men definierar inte strukturerna de beskriver tillräckligt precist. Till att börja med kallas älvdalskan för ett SVO-språk (s. 309), något det inte är. Benämningen SVO implicerar att alla älvdalska huvudsatser är subjektsinitiala och att topikaliseringen av ett led som inte är subjekt framkallar V3-ordföljd. Så är dock inte fallet. Författarna definierar följaktligen »straight word order» som en ordföljd där subjektet föregår det finita verbet och »reverse word order» som det omvända (s. 309). Denna framställning vittnar om att man uppfattar att subjektets kanoniska plats är i fundamentet och inte i mittfältet. Vidare hävdas (s. 310) att ordföljden i bisatser är rak: »In a subordinate clause, the word order is straight». Älvdalska tillåter dock inbäddad V2 både i *at*-satser under vissa predikat (som alla andra nordiska språk) och även i adverbiella bisatser, se (4):

- (4) *Brukum andel jär i by, ettersos jär amm wið ien andelsbuð.*
 brukar.1.PL handla här i by eftersom här har.1.PL vi en handelsbod
 'Vi brukar handla i byn eftersom vi har en affär här.'

Ett särskilt intressant exempel som författarna ger (s. 311) är den s.k. *HiPos*-konstruktionen, dvs. att det egentliga subjektet i en huvudsats placeras i den kanoniska subjektspositionen:

- (5) *Eð ar fel ien rakk(e) standeð á gardem.*
 det har visst en hund stått på gården
 'En hund har visst stått på gården.'

Enligt tidigare undersökningar (Garbacz 2019 s. 212 f.) förekommer denna konstruktion inte i älvdalska, men väl i andra Ovansiljanmål såsom målen i Mora, Orsa, Sollerön och Venjan. Nu visar det sig att denna också är belagd i det älvdalska materialet, åtminstone en gång, men det förblir oklart om fenomenet var produktivt i LCE. När det gäller *ja/nej*-frågor yttrar författarna följande (Sapir & Lundgren 2024 s. 313): »This type of yes/no main clause is considered the basic one from the structural angle, as the initial field is empty and no movements take place in the clause, according to the current model.» Det är oklart vilken modell och vilka flyttningar som åsyftas, i den gängse generativa analysen har vi flera flyttningar här, både subjektet till Spec,TP och det finita verbet till C⁰. Frågor som inleds med ett frågeord kallas för »W-questions» (s. 314); varför denna term har valts framför den vedertagna termen *wh-questions* är inte klart. Däremot exemplifieras frågeordsfrågor med ett intressant exempel med ordet *ukað* 'vilket' i funktionen som frågeoperator, se (6), något som tyvärr inte kommenteras:

- (6) *Ukað ir du trät'tt?*
 vilket är du trött
 'Är du trött?'

Liknande frågeoperator i *ja/nej*-frågor finns t.ex. i det norska stavangermålet och har där formen *om* (Rognes 2011). Bisatsstrukturbeskrivningen vilar tungt på Levanders (1909) beskrivning och enligt denna har LCE endast bisatsstukturer med satsadverbial före subjektet eller bakom det finita verbet (Sapir & Lundgren 2024 s. 315). Detta förhållande beskrivs som två bisatsstyper, men kan med fördel beskrivas som en ordföljdstyp, med den skillnaden att satsadverbialiet kan placeras på två olika ställen. Flera viktiga syntaktiska fenomen nämns bara väldigt summariskt (negationsharmoni, utelämnning av referentiella subjekt, kilkonstruktion) medan andra inte nämns alls (rester av OV-ordföljd, inbäddad V2). Ytterligare några syntaktiska fenomen blandas ihop med andra (t.ex. förväxlas objektskifte med verbpartikelns position i förhållande till objektet och dubbla subjekt med final dubblering av fundament).

Mot slutet av boken presenteras ett kapitel om älvdalskans lexikon, inklusive avsnitt om ordbildning och älvdalska namn samt till viss del etymologi. Ordförrådet delas i tre undergrupper med hänsyn till ordens uppkomst: *ex interno*, *ex externo* och *ex sono* (s. 331). En fördjupad etymologisk diskussion hade här varit på sin plats. När det gäller personnamn och ortnamn väcker framställningen flera frågor, bl.a. om författarnas underlag för att framhålla något om vilka personnamn är mest frekventa eller om namn som klassas som

förkristna har funnits oavbrutet i Älvdalen eller kanske lånats in i älvdalska sekundärt.

Sammanfattande omdöme

A Grammar of Elfdalian är ett stort och innehållsrikt verk, men det är inte ett oproblematiskt sådant. Det ger en omfattande framställning av älvdalskans struktur och till viss del också den sociolingvistiska och historiska kontexten för den. Förhållandet mellan form och funktion är otydligt på flera ställen i boken. I och med att författarna inte refererar till den omfattande forskningen om älvdalska utom i det första kapitlet framstår boken stundtals som kontextlös. Att förhålla sig till forskningsfältet är inte bara vanlig vetenskaplig praxis; det hade också höjt bokens användbarhet avsevärt.

Vem är målgruppen för *A Grammar of Elfdalian*? Som lärobok framstår *A Grammar of Elfdalian* ofta som alltför komplex (och all information i den är inte heller alltid relevant för dem som lär sig språket); som vetenskaplig framställning är den tyvärr inte helt pålitlig eftersom dess empiriska bas är oklar, och det gör den vansklig att använda. Det är tydligt att författarna velat skapa ett verk som både dokumenterar älvdalskan och stöder dess överlevnad. Men just därför hade det varit önskvärt att verket underkastats en grundlig vetenskaplig granskning före publicering. Ett framtida projekt med liknande syfte skulle vinna mycket på att bygga på etablerade grammatikbeskrivningar, inkludera exempel med fullständig källhänvisning och utgå från ett tydligt definierat empiriskt material. På så sätt skulle en ny älvdalsk grammatik kunna bli ett centralt verk för forskningen om älvdalskan i Sverige och internationellt samt en utgångspunkt för liknande arbeten om andra nordiska icke-standardvarieteter.

Man kan få intrycket att bokens agenda är att återuppliva en språkform som var arkaisk redan i början av 1900-talet. Det ålderdomliga hos älvdalskan framhävs kraftigt genom att man valt att beskriva just LCE och dessutom ställt upp en hypotes om älvdalskans ursprung som underbygger dess påstådda särart, men som dessvärre saknar belägg. Också påståenden om spår av en förhistorisk religion i Älvdalen gör att älvdalska framstår som ännu mer unik och mystisk. Författarna sliter loss Älvdalsmålet från dess språkliga kontext, det dialektkontinuum som Ovensiljanmålen utgör, så att Älvdalsmålet i deras framställning ter sig som en språklig ö i Sverige. Undertecknad vill ingalunda förminska älvdalskans särställning bland de nordgermanska språkvarieteterna, men vill samtidigt inte tillskriva den egenskaper den knappast har eller negligera att den hänger ihop med andra mål i området.

I Älvdalen har språkaktivister i över 40 år kämpat för älvdalskans överlevnad och för att styrka och bevara den. Ett välunderbyggt och vetenskapligt efterprövbart underlag behövs oavsett om man vill återinföra den älvdalska som talades för 150 år sedan eller stödja den som talas idag (av någon av de

nu levande generationerna). Den beskrivning av älvdalska som presenteras i boken ger dock inte detta trygga underlag och det är synd.

Litteratur

- Andersson, Frost-Anders, Bengt Åkerberg, Mats Elfquist & Mats Westerling, 2017: *Frost Anders dagbok*. Spånga.
- Carling, Gerd, Östen Dahl, Lars-Olof Delsing, Piotr Garbacz, Kenneth Hyltenstam, Marit Julien, Guus Kroonen, Tommaso Milani, Gunnar Nyström, Mikael Parkvall, Henrik Rosenkvist, Yair Sapir, Lars Steensland, Henrik Williams, 2021: Regeringen bör erkänna älvdalska. Språktidningens blogg 28/4 2021. [Webbaddress: <https://spraktidningen.se/artiklar/sprakforskare-regeringen-bor-erkanna-aldalska/>. Hämtad 2025-10-22.]
- Carroll, Lewis, 2022: *Äventyr i Alice i Underland* (övers. av Inga-Britt Petersson). Älvdalen.
- Dahl, Östen, 2005: Att sätta älvdalskan på kartan. I: Gunnar Nyström (red.) *Rapport från Fuost konferensn um övdalsk / Första konferensen om älvdalska*. [Webbaddress: <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:431173/FULLTEXT03.pdf>. Hämtad 2025-10-22.]
- Enger, Hans-Olav, 2023: Samisk påverkning på skandinavisk grammatikk? *Folkmålsstudier* 61, s. 97–109.
- Forsman, Ludvig, 2012: Spår av ideologi i skapandet av en älvdalsk standardortografi. *Folkmålsstudier* 50, s. 89–102.
- Garbacz, Piotr, 2010: *Word Order in Ovdalian. A Study in Variation and Change*. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap A: 70). Lund.
- 2019: Morphology and syntax in the Scandinavian vernaculars of Ovansiljan. I: *Linguistic Variation* 19: 2, s. 199–231.
- Garbacz, Piotr & Janne Bondi Johannessen, 2015: Övdalian from 1909 to 2009. I: Kristine Bentzen, Henrik Rosenkvist & Janne Bondi Johannessen (red.). *Studies in Övdalian Morphology and Syntax: New research on a lesser-known Scandinavian language*. Amsterdam–Philadelphia. S. 11–46.
- Götesson, Barbro, 2020: *Rigåvur, je övdalsk sågå*. Älvdalen.
- Helgander, John, 1996: *Mobilitet och språkförändring. Exemplet Övre Dalarna och det vidare perspektivet*. (Rapport 1996: 3). Falun.
- 2016: Älvdalska – språk eller dialekt? Perspektiv på debatterad fråga. I: *Svenska landsmål och svenskt folkliv* 139, s. 9–47.
- Hyltenstam, Kenneth, 2003: Kvenskans status. Kommunal- og regionaldepartementet og Kultur- og kirkedepartementet. [Webbaddress: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/kvenskans-status/id105828/>. Hämtad 2025-10-22.]
- 1999: Inledning: Ideologi, politik och minoritetsspråk. I: Kenneth Hyltenstam, (red), 1999: *Sveriges sju inhemska språk. Ett minoritetsspråksperspektiv*. Lund. S. 11–40.
- Ivars, Ann-Marie, 2010: *Sydösterbottnisk syntax*. (Studier i nordisk filologi 84). Helsingfors.
- Jacobsen, Martin, 2024: Kasussystem i endring: En undersøkelse av de moderne kasussystema i orsamålet, våmhusmålet og älvdalsmålet. Masteropgave i lingvistik, Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Universitetet i Oslo.

- Julien, Marit & Garbacz Piotr, 2013: Ursprungsbetecknande prepositioner efter verbet få i norska dialekter. *Maal og Minne* 105: 2, s. 41–63.
- Larsson, Hjalmar, 1985: *Kunundsin kumb*. Älvdalen.
- Levander, Lars, 1909: *Älvdalsmålet i Dalarna. Ordböjning ock syntax*. Stockholm.
- 1928: *Dalmålet. Beskrivning och historia*. 2. Uppsala.
- Noreen, Adolf, 1881: *Dalmålet I. Inledning till Dalmålet. I: Svenska landsmal ock svenskt folklif* IV 1, s. 2–23.
- Nyström, Gunnar & Yair Sapir, 2015: Introduktion till älvdalska. [Webbadress: <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:807822/FULLTEXT>. Hämtad 2025-10-22.]
- 2018: *Ymse um övdalsky: En introduktion till det älvdalska språket och dess struktur*. Älvdalen.
- OÖD = Levander, Lars & Stig Björklund, *Ordbok över folkmålen i övre Dalarna*. Häfte 1–46. (Skrifter utgivna av Institutet för språk och folkminnen D: 1.) Stockholm–Uppsala 1961–2021.
- Prytz, Andreas Johannis, 1622. *En lustigh Comoedia Om then Stormechtighe Sweriges, Gothes, Wendes Konung etc. Konung Gustaf Then Forsta, Huru han til Regementet i Sverige bleff uphogd, ta han Konung Christiern Tyrann, af Landet uthdriffuit hadhe, oc huru han genom Gudz nadh uprattade Sverige ifran Pafwens morcker och wilfarelse, och inforde Ewangelij reena liws thet Pafwen lange bortrofwat hadhe*. Upsala.
- Rehnström, Björn, 2021: *Sofia, superkullq frq Övdalim*. Älvdalen.
- Ringmar, Martin & Eva Olander, 2020: Friskt liv i akusativ? En rapport från akusativens sista fastlandsfäste: Våmhus/Orsa/Ore. I: Daniel Sävborg, Eva Liina Asu & Anu Laanemets (red.). *Studier i svensk språkhistoria* 15: *Språkmöte och språkhistoria*. (Nordistica Tartuensia 21). Tartu. S. 228–241.
- Rognes, Stig, 2011: V2, V3, V4 (and maybe even more): *The syntax of questions in the Rogaland dialects of Norway*. Oslo.
- Rosenkvist, Henrik, 2018: Null subjects and Distinct Agreement in Modern Germanic. I Federica Cognola & Jan Casalicchio (red.). *Null Subjects in Generative Grammar*. Oxford. S. 285–306.
- Sapir, Yair & Olof Lundgren, 2024: *A Grammar of Elfdalian*. London.
- SAG = Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson, 1999: *Svenska Akademiens grammatik*. Stockholm.
- Saint-Exupéry, Antoine de, 2007: *Lisslprinsn*. Övers. av Bo Westling. Neckarsteinach.
- Steensland, Lars, 2017: *Matiaswaundjilq: Matteusevangeliet översatt till älvdalska*. Lund.
- 2021: *Älvdalsk ordbok: Svenska-älvdalska, älvdalska-svenska*. Älvdalen.
- Åkerberg, Bengt, 1957: Om böjningen av feminina långstaviga svaga substantiv i singularis i Älvdalsmålet (Lokamålet). [Opublicerad uppsats.] Uppsala universitet.
- Åkerberg, Bengt, 2012: *Älvdalsk grammatik*. Älvdalen.